ROSSIYA–UKRAINA URUSHI VA ZAMONAVIY XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMI: SABABLAR, MANFAATLAR VA GLOBAL OQIBATLAR

O’zbekiston milliy unverseteti talabasi

Begboyev Islomjon

ANANTATSIYA: *Bu maqola Rossiya Ukraina davlati o’rtasida urush qanday vujudga kelganligi, nima sababdan urush holatiga kelganligi, bu urushni kimlar qollab quvvatlyotganligi, qaaysi davlatlar Ukrainaga qancha miqdorida pul ajratayotganlig, urushni nihoyasi nima bilan tugallanishi haqida malumotlar keltirib o’tiladi. Eng asosiysi Rossiya davlati Ukraina davlatini nima sababdan hozirgi kunga qadar yenga olmasligi haqida malumotlarini keltirib o’tilgan.*

KALIT SO’ZLAR: *Rossiya ta’sir hududi, NATO, xavfsizlik dilemmasi, bitta tarixiy xalq, rus dunyosini himoya qilish, Ideologik , revizionizm, BRADLEY, NASAMS, HUMVEE.*

Kirish

Rossiya–Ukraina urushi zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi eng murakkab va ko‘p qatlamli mojarolardan biri hisoblanadi. Ushbu mojaro nafaqat ikki davlat o‘rtasidagi hududiy yoki siyosiy qarama-qarshilik, balki butun Yevropa xavfsizlik arxitekturasi va Ikkinchi jahon urushidan keyin shakllangan xalqaro tartibning sinovi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Urushning ildizlarini tushunish uchun faqat 2022-yilda boshlangan keng ko‘lamli harbiy bosqinga emas, balki Sovet Ittifoqi parchalanganidan keyin yuzaga kelgan geosiyosiy, xavfsizlik va ideologik jarayonlarga murojaat qilish zarur.

Urushning kelib chiqishiga bir qancha sabablarni ko'rsatib o'tsak bo'ladi. Avvalo 1991-yilda SSSR parchalangach, Ukraina mustaqil davlat sifatida xalqaro maydonga chiqdi. Biroq Rossiya siyosiy tafakkurida Ukraina ko'p hollarda to'liq suveren subyekt emas, balki tarixiy, madaniy va strategik jihatdan "Rossiya ta'sir hududi" sifatida talqin qilindi. Bu yondashuv Moskvaning postsovet makonidagi ustunlikni saqlab qolish istagi bilan chambarchas bog'liq edi.

Urushning muhim sabablaridan biri geosiyosiy omil, xususan NATOning Sharqqa kengayishidir. Sovuq urush tugaganidan so'ng Markaziy va Sharqiy Yevropa davlatlarining NATOga qo'shilishi Rossiyada xavfsizlikka doir chuqur xavotir uyg'otdi. Ukraina Yevropa Ittifoqi va NATO bilan yaqinlashishga intila boshlagach, Rossiya buni o'z milliy xavfsizligiga bevosita tahdid sifatida qabul qildi. Natijada tomonlar o'rtasida xalqaro munosabatlar nazariyasida "xavfsizlik dilemmasi" deb ataladigan holat yuzaga keldi.

2014-yil voqealari ushbu qarama-qarshilikni keskinlashtirgan burilish nuqtasi bo'ldi. Yevromaydan voqealari natijasida Ukraina Yevropa yo'lini tanladi, bunga javoban Rossiya Qrimni anneksiya qildi va Donbasda separatistik harakatlarni qo'llab-quvvatladi. Shu tariqa mojaro qurolli to'qnashuv bosqichiga o'tdi va xalqaro huquqning asosiy tamoyillari buzildi.

Urushning yana bir muhim omili ideologik xarakterga ega. Rossiya siyosiy rahbariyatida, ayniqsa Vladimir Putin qarashlarida, ukrainlar va ruslar "bitta tarixiy xalq" ekani, Ukraina davlatchiligi esa sun'iy shakllangan degan g'oya mavjud. Ushbu qarash Ukrainaning mustaqil milliy davlat sifatidagi mavjudligini inkor etadi va Rossiyaning revizionistik siyosatiga mafkuraviy asos bo'lib xizmat qiladi. Aynan shu ideologiya urushni "tarixiy adolatni

tiklash” va “rus dunyosini himoya qilish” kabi shiorlar bilan oqlash imkonini berdi.

Ukraina davlati NATOga a’zo bo‘lish istagi, avvalo, xavfsizlik masalasi bilan bog‘liq. 2014-yilgi voqealar Ukrainaga yolg‘iz holda o‘z hududiy yaxlitligini himoya qila olmasligini ko‘rsatdi. Shuningdek, 1994-yildagi Budapesht memorandumi doirasida berilgan xavfsizlik kafolatlarining amalda ishlamaganligi NATO kabi majburiy harbiy ittifoqqa ehtiyojni yanada kuchaytirdi.

Bundan tashqari, NATOga yaqinlashish Ukraina uchun G‘arb bilan siyosiy va institutsional integratsiya ramzi hisoblanadi. NATO nafaqat harbiy blok, balki demokratiya, fuqarolik nazorati va qonun ustuvorligini targ‘ib qiluvchi tashkilot sifatida ko‘riladi. Rossiya esa Ukrainani NATOga qo‘shilishi orqali o‘z ta’sir hududining qisqarishi va strategik mavqeining zaiflashuvi sifatida qabul qilmoqda.

AQSH va Yevropaning Ukrainani qo‘llab-quvvatlash sabablari. AQSH va Yevropa davlatlarining Ukrainani faol qo‘llab-quvvatlashi, avvalo, xalqaro tartibni saqlab qolish bilan bog‘liq. Kuch ishlatish orqali chegaralarni o‘zgartirishga yo‘l qo‘yilsa, bu global beqarorlikni kuchaytiradi. Shu sababli Ukraina G‘arb uchun xalqaro huquq va suverenitet tamoyillarini himoya qilish ramziga aylandi.

Ikkinchi sabab Yevropa xavfsizligi. Ukraina mag‘lub bo‘lsa, Rossiyaning Sharqiy Yevropaga nisbatan bosimi kuchayishi mumkin. Uchinchidan, bu geosiyosiy raqobat masalasidir: AQSH Ukrainani qo‘llab-quvvatlash orqali Rossiyaning harbiy va iqtisodiy salohiyatini zaiflashtirmoqda.

Ukraina davlatini qo‘llab-quvvatlayotgan asosiy davlatlar va tashkilotlar. Rossiya Ukrainani hozirgi kunga qadar yenga olmasligini bir qancha sabablarini aytishimiz mumkin. Asosan Ukrainani yenga olmasligini sababi Yevropa davlatlaridan kelib turgan moddiy va harbiy yordamlar hisoblanadi. Ukrainaning eng yirik homiysi AQSH bo‘lib. AQSH tomonidan Ukrainaga jami 114,28 millard yevro miqdorida yordam ko‘rsatmoqda.[1] Yevropa davlatlari hususan Buyuk Britaniya Ukrainaga 18,61 milliard yevro miqdorida pul ajratgan. Germaniya esa Ukrainaga 15,92 milliard miqdorida pul ajratgan. Kanada esa Ukrainaga 10,4 milliard hisobida pul ajratyapdi[2]. Bundan tashqari Fransiya, Polsha va boshqa Yevropa davlatlari ham Ukrainaga moddiy yordam ko’rstishda faol ishtirok etmoqda. Ayniqsa, Boltiqbo‘yi va Sharqiy Yevropa davlatlari Rossiyadan xavfsiragan holda Ukrainani qat’iy qo‘llab-quvvatlamoqda.

Bundan tashqari Ukraina davlatiga AQSH, Germaniya, Fransiya,Buyuk Britaniya, Polsha,Chexiya,Daniya, Norvegiya va 10 dan ortiq davlatlar Ukrainaga ko’plab qurollar yetkazib berib turishibdi. Misol uchun AQSH tomidan ABRAMS tanklari, BRADLEY piyoda jangovar mashinalari (IFV), HUMVEE zirhli avtomobillari. HIMARS reaktiv zalp o‘ti tizimlari, M777 gaubitsalari 170 donadan ortiq yetkazilgan. PATRIOT zenit-raketa tizimlari, NASAMS, STINGER MANPADS, HAWK tizimlari, havo kuzatuv radarlar. 10 000 dan ortiq Javelin tankka qarshi raketalari, 10 000 ta TOW raketalari, shuningdek 120 000 dan ortiq boshqa turdagi zirhli texnikaga qarshi qurollar. Phoneix Ghost va boshqa uchuvchisiz uchish apparatlari (UAS), MI-17 vertolyotlar va boshqa turdagi qurollarni yetkazib berib turibdi.

Germaniya Ukrainaga harbiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha AQSHdan keyin dunyoda ikkinchi o‘rinda turadi. 2026-yil fevral holatiga

ko‘ra, Germaniya tomonidan yetkazib berilgan va rejalashtirilgan yordam miqdori taxminan 40 milliard yevroni tashkil etadi. Germaniya esa Ukrainaga Asosiy jangovar tanklar Leopard 1A5 va Leopard 2 tanklari. IRIS-T zenit-raketa tizimlari, Gepard zenit o‘ziyurar qurilmalari. MARS II reaktiv zalp tizimlari va turli kalibrdagi snaryadlar. Wisent mina tozalovchi tanklar, Zetros logistika yuk mashinalari, zirhli evakuatsiya texnikasi.Germaniya Ukrainaga harbiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha AQSHdan keyin dunyoda ikkinchi o‘rinda turadi. 2026-yil fevral holatiga ko‘ra, Germaniya tomonidan yetkazi berilgan va rejalashtirilgan yordam miqdori taxminan 40 milliard yevroni tashkil etadi.

Germaniya Ukrainaga ham zamonaviy, ham biroz eskiroq modeldagi tanklarni yetkazib bergan: Leopard 2 (A6 va A5): Taxminan 18-20 dona eng zamonaviy jangovar tanklar to‘g‘ridan-to‘g‘ri Germaniya zaxirasidan berilgan. Leopard 1A5: Bu eskiroq model bo‘lsa-da, katta miqdorda 100 dan ortiq yetkazib berish rejalashtirilgan va hozirgacha ularning katta qismi Ukrainaga yetib borgan. Marder: 120 dan ortiq piyoda jangovar mashinasi (IFV). Biber: Ko‘prik o‘rnatuvchi tanklar va minalardan tozalash texnikalari.. Havo hujumidan mudofaa (HHM) tizimlar. Bu Germaniya yordamining eng muhim qismi hisoblanadi: IRIS-T SLM/SLS: Dunyodagi eng ilg‘or HHM tizimlaridan biri. Germaniya jami 12 ta tizim va'da qilgan, ularning aksariyati allaqachon jangovar navbatchilikda. Patriot: 3 ta to‘liq batareya va ko‘plab raketalar yetkazib berilgan. Gepard: 52 dan ortiq o‘ziyurar zenit qurollari bu dronlarga qarshi juda samarali. Artilleriya va o‘q-dorilardan Panzerhaubitze 2000 (PzH 2000): 14 dan ortiq o‘ta kuchli o‘ziyurar gaubitsalar. RCH 155: Eng yangi g‘ildirakli o‘ziyurar artilleriya tizimlari yetkazib berish 2025-26 yillarda davom etmoqda. O‘q-dorilar: Ukrainaga 155 mm kalibrli yuz minglab artilleriya snaryadlari va millionlab o‘q-dorilar yuborilgan. Germaniya

hukumati 2026-yilgi byudjetida Ukraina uchun rekord darajada 11,5 milliard yevro miqdorida harbiy yordam ajratishni rejalashtirgan. Bu mablag‘lar asosan yangi havo mudofaa tizimlari va artilleriya snaryadlarini sotib olishga yo‘naltiriladi.

Buyuk Britaniya esa hozirgi kunga qadar Ukrainaga Tankka qarshi qurollar Minglab NLAW tankka qarshi raketa tizimlari. Storm Shadow uzoq masofali qanotli raketalari, Zirhli texnikalardan esa Mastiff zirhli transport vositalari va boshqa turdagi qurollarni yetkazib berib turibdi.

Fransiya tomonidan yetkazib berilgan qurollar esa Ukraina uchun judayam qimmatli qurollar hisoblandi. Fransiya tomonidan Uktainaga o’ziyurar artilleriya 30 ta CAESAR 155 mm gaubitsalari. Havo mudofaasi uchun Mistral, Crotale va SAMP-T zenit-raketa tizimlari. Qanotli raketalardan esa SCALP uzoq masofali raketalari. Zirhli texnikalardan esa AMX-10RC g‘ildirakli jangovar mashinalari Ukraina davlatiga yetkazib berib turilibdi.

Polsha davlati tominidan Ukainaga yetkazib berib turulgan qurollar. Polsha tominidan Ukrainaga Tanklar 230 dan ortiq T-72 tanklari va Leopard 2 variantlari. Harbiy aviatsiya Zaxiradagi MiG-29 qiruvchi samolyotlari. Raketalar va havo mudofaasi uchun Piorun MANPADS tizimlari. O‘q-dorilar va qo‘llab-quvvatlash Artilleriya snaryadlari va boshqa harbiy uskunalar Ukrainaga yetkazib berilgan.

Shvetsiya tomonidan Ukrainaga yetkazib berilgan qurollar Artilleriya va zirhli texnika, Stridsfordon 90 piyoda jangovar mashinalari, Stridsvagn 122 tanklari, ehtiyot qismlar va o‘q-dorilar. Havo mudofaasi uchun Turli zenit va havo hujumiga qarshi qurollar yetkazib berilgan.

Ukraina davlatiga hozirgi kunga qadar 43 ta davlatdan harbiy yordam ko’rsatilgan. Bu davlatlardan tashqari Yaponiya, Avstraliya va Janubiy Koreya

kabi NATOga a’zo bo‘lmagan davlatlar ham moliyaviy va siyosiy yordam ko‘rsatmoqda. NATO, Yevropa Ittifoqi, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi esa institutsional yordam mexanizmlarini ishga solgan. Bu tashkilotlar ham Ukarinaga juda katta miqdorda pul mablag’larini ajratib Urainani faol qollab quvvatlab kelmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Rossiya–Ukraina urushi tasodifiy hodisa emas, balki uzoq yillar davomida to‘plangan tarixiy ziddiyatlar, geosiyosiy manfaatlar to‘qnashuvi, xavfsizlik dilemmasi va ideologik qarashlar yig‘indisining natijasidir. Bu mojaro bir tomondan Ukrainaning suverenitet va mustaqil taraqqiyot yo‘lini tanlashi, ikkinchi tomondan esa Rossiyaning postimperial ambitsiyalari o‘rtasidagi keskin to‘qnashuv sifatida namoyon bo‘lmoqda. Urushning yakuni nafaqat Ukraina, balki butun xalqaro munosabatlar tizimi uchun muhim saboqlarni belgilab beradi. Hozirgi kunda ko’rib turganimzdek Rosseiya Ukraina urushini to’xatalishini aniq bir muddati bor deya olmaymiz. Hozirgi vaqtga kelib har ikki tomondan ham minglab odamlar qurbon bo’lmoqda buni xalqoro miqyosda ham hech narsa bilan oqlab bo’lmaydi. Bu ikki davlat o’rtasida kelishishlari uchun bir qanchda davlatlar urinib ko’rdi.Xususan AQSH davlati raxbari Donald Tramp bir necha bor ikki davlat o’rtasida bir qancha tinchilik kelishuvlarini taqdim etgan bo’lsa ham bu ikki davlat bu tinchilik shartnomalarini qabul qila olishmayapdi. Fikrimcha bu ikki davlat o’rtasida kelishuv imzolanishi uchun Ukraina davlati Rossiya so’rayotgan Xerson va Zaporizhiya viloyatlari, Donetsk va Lugansk viloyatlarini bersa va Ukraina davlati NATO ga qo’shilmaslik talabiga ro’zi bo’lsagina Rossiya Ukraina urishi to’xtalishi mumkin. O’z o’rinida Ukrina ham bir qancha talablarni ilgari suradi hususan Ukraina davlati mustaqil suveren

davlat ekanligini o'z ichki muommolarini o'zlari hal etishi kerakligini NATO ga qo'shilish qo'shilmaslikni o'zlari hal etishni va Rossiya so'rayotgan hududlarni bermasligini aytib Rossiya bilan bir necha bor tinchilik shartnomlarini tuzishga urinib ko'rdi. Oxirgi marta Rossiya va Ukraina davlatlari vakillari Germaniya Federativ Respublikasida uchrashuvida tinchilik shartnomasiga yaqin kelishganini ko'rishimiz mumkin. Fikrimizcha Rossiya Ukraina urishi 2026 yil yozida urushi tugashi ehtimoli mavjud. Har ikkala davlat ham bu urushdan charchaganligini va ko'plab qurbonlar bo'lganligini inobatga olgan holda urush bu yil yozda tugashini prognoz qilishim mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

1. Allison, Roy. *Russia vs. Ukraine: Understanding the Geopolitical Conflict*. Foreign Affairs, 2023.

2. Mearsheimer, John J. *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*. London: Allen Lane, 2014.

3. Motyl, Alexander J. *The Turn to War in Ukraine: Causes and Consequences*. World Politics Review, 2022.

4. Statista. *Military and financial aid to Ukraine (2022–2025).*

5. Wikipedia. *Foreign involvement in the Russo-Ukrainian War (2022–present).*

6. Euronews. *Europe leads in military aid to Ukraine*, 2025.